

ABSURDUL ȘI REVOLTA

Tiberius Vasiniuc

O dată cu *Omul revoltat*, cartea care l-a împus pe Albert Camus ca voce aparte în peisajul gândirii europene, sunt puse în lumină angoasele ce însoțesc ființa umană în principalele etapele ale existenței: metafizică, istorică și artistică. Această lucrare reprezintă una dintre cele mai radicale cărți ale existențialismului european, fiind considerată prin excelență antropocentrică. Punctele de reper ale eseului, conceput în prelungirea unui alt text, *Mitul lui Sisif* (scris în 1942), sunt cele ale creatorilor din perioada care începe odată cu Revoluția franceză din 1789 și se încheie cu Revoluția rusă din 1917. Pornind de la o critică a gândirii carteziene (pe care el însuși o preia cu ardoare), Camus așază în centrul analizei *revolta*, cu tot ceea ce aceasta aduce cu sine, de la actul și acțiunea fățișe, la blocajele și inhibițiile sufocante, de la umilințele generate de condiția socială, la demnitatea care străluminează din orizontul eticii. Amintindu-i pe nihilști, Camus va afirma: „Formulei «mă revolt, deci suntem» [ceea ce întărește semnul solidarității – n.m.] îi adaugă, meditănd la prodigioase proiecte și chiar la moartea revoltei înseși: «Și suntem singuri»“ (p. 127). Astfel, prin gândul revoltei, sunt amintiți atât autori a căror poziție vizează dorințele nemărturisite ori chiar neștiute (Nietzsche, Baudelaire sau Rimbaud), cât și cei care și-au afirmat fără ocol visul utopic de a schimba din rădăcini lumea în care trăiesc (Saint-Just sau Marx). Și chiar dacă eseul a fost scris în 1951, el își păstrează actualitatea, relevanța și capacitatea de a ne ghida prin (și a ne acomoda cu) meandrele create de absurdul existenței, dezvăluindu-ne spiritul vizionar al lui Camus.

În linii mari, autorul caută să dea un răspuns, pe de o parte, nihilismului nietzschean, pe de alta, dialecticii hegeliene, avertizându-ne cu privire la un lumesc în care justiția și libertatea sunt puse sub semnul întrebării. Discuția este purtată în planul preeminenței eticii active, invitând la gestul transformator, la trăirea demnă, la reacții – chiar brutale – care să scoată ființa din letargia absurdă a resemnării și a viselor consolatoare. Din această încercare de a separa ceea ce este just de injust și ceea ce este adevărat de fals, se ajunge la semnalarea paradoxului vieții, paradox care, la rândul său, confirmă absurdul cantonat în gândurile și faptele omului. Pe scurt, este vorba de miza unui nihilism absolut, a cărui indiferență etică anunță neantul cu care se confruntă ființa, în dorința sa de a cunoaște și înțelege ceea ce se petrece cu sine și cu lumea în care trăiește: „Absurdul, așa cum a fost conceput de Camus, este fundamental o afirmație epistemologică care se adresează unei nevoi ontologice”¹.

Însă, pentru Camus, absurdul reprezintă și germenele din care poate rodi revolta, conducând actele noastre la ultimele consecințe ontologice ale acesteia. În *Mitul lui Sisif*, omul instituie forma *raționalismului absurd*, nefiind încă decis (sau capabil) să revendice schimbarea și, deci, să se revolte. În acest stadiu, el se menține la nivelul unei etici a renunțării, la cel al lucidității inactive și al rezistenței pasive: „Nu știu dacă lumea are un sens care o depășește. Dar știu că eu nu cunosc acest sens și că-mi este cu neputință pentru moment să-l cunosc”². Mai apoi, în *Omul revoltat*, autorul va conchide pentru o voință a opoziției și pentru o trecere de la cunoaștere la acțiune. De acum, criza nu mai comportă o stare de expectanță, de acțiune mereu amânată, ci eliberează actele extreme. Între acestea, crima (care „suscită doar contradicții logice”) și sinuciderea vor deveni semnele absurde ale unei libertăți înțelese „pe dos”, căreia nu-i putem opune decât negarea. Cu alte cuvinte, revolta în fața nihilismului distructiv.

1. John Foley, *Albert Camus, from the absurd to revolt*, Stocksfield, Acumen, 2008, p. 8.

2. Albert Camus, *Mitul lui Sisif*, în: idem, *Fața și reversul. Nunta. Mitul lui Sisif. Omul revoltat. Vara*, București, Editura RAO, 2002, p. 126.

În acest context, soluția suicidului – ca formă supremă de manifestare a revoltei – ar consta în suprimarea unuia dintre termenii care fac posibil absurdul, a ființei care tentează limita ce-i este interzisă. Or, respingerea (negarea!) suicidului presupune o afirmare a vieții și, de aici, o reinterpretare a relației cu altul, cu alte cuvinte, o semnificare și o recunoaștere a valorii vieții celuilalt, ceea ce, în mod necesar, ne face cunoscute – cu toate reflexele sisifice ale gestului epistemic – pârgghiile necesare ieșirii prin solidaritate din absurdul vieții. Fiind „singura creatură care refuză să fie ceea ce este“, omul lui Camus adoptă calea afirmării și negării simultane a datelor care se precipită din experiența absurdă a vieții, ceea ce presupune asumarea unor valori distincte de cele care au compromis trăirea morală. Pentru Camus, „arta este și ea aceea mișcare care exaltă și neagă în același timp“ (p. 299), făcând acceptabilă – dacă nu de înțeles – legea care leagă într-o formă absurdă omul și lumea, căutând să dea coerență relației. În artă, revolta aclamă gratuitatea creației și, astfel, desfide corelativul istoriei: „Opera de artă se naște atunci când inteligența renunță să mai emită raționamente asupra concretului. [...] Opera de artă întruchipează o dramă a inteligenței, a cărei dovadă nu o face însă decât în mod indirect.“³

Omul revoltat este cel care recunoaște absurdul (nedreptatea, actul irațional, lipsa valorii etc.) ca incipient, pentru ca, în pasul imediat următor, să îl nege, căutându-i suprimarea. Este vorba de o sfidare care ascunde în sine o mulțime de refuzuri, inclusiv cea pe care ea însăși o face posibilă, dând imaginea unei *coincidentia oppositorum* care i-a fost sortită *ab initio* omului. Revolta tinde spre unitate și, în acest fel, ne apare ca mijloc de salvare, ca șansă pe care ne-o acordăm în beneficiul recunoașterii de sine și de altul. Dacă absurdul se sprijină pe sintagmele abstractului și reprezintă o cădere a deciziilor în gol, revolta vizează un scop, o idee al căror sens îl regăsim, în cele din urmă, în iubire și, implicit, în distanța pe care o luăm față de ură. Fiind metafizică și „deoarece contestă finalitatea omului și a creației în întregul ei“ (p. 37), ea coabi-

3. *Ibidem*, ed. cit., p. 166.

tează cu însăși starea de a fi a omului lipsit de compromisuri, conferindu-i o *praxis* în lupta cu destinul pe care un posibil Creator i l-a hărăzit, fără a-i cere acordul. Ea instituie o angajare activă – cu alte cuvinte, pozițiile ireconciliabile ale părților aflate în conflict –, ceea ce denotă condiția tragică a ființei și legitimează o etică din care regulile și conduitele cetățeanului sunt definitiv îndepărtate. Ca sursă a vieții, revolta scoate la iveală umanitatea, cu alte cuvinte, solidaritatea, cea care, pe de o parte, ne singularizează, pe de alta, instituie comuniunea și, în cazul ideal, agapa. Un „nu“ rostit absurdului înseamnă, fără echivoc, un „da“ care însoțește umanitatea – iată o alternanță care se condiționează reciproc, vitalizând paradoxurile vieții.

Omul nu poate excava absurdul din viața sa, însă are la dispoziție revolta și mișcarea de nesupunere față de orice inechitate, inclusiv față de cele care (din nou, în mod absurd) par a fi rodul unei îngăduințe divine. Injustiția săvârșită prin simpla manipulare de care profită puterea își află răspunsul nu atât în scoaterea la lumină a absurdului, cât în replica denegării. *Omul revoltat* lărgeste până la a desfide câmpul propriei rațiuni, împlinindu-și actele cu deplină gratuitate și, în același timp, depășind „infernul prezentului“ și transcendența sacralului (ca și lipsa de echivoc a religiei). Însă, subliniază autorul, libertatea pe care fiecare dintre noi o pretinde trebuie să se manifeste astfel încât să nu dea frâu liber exceselor, punând între paranteze libertatea celuilalt. Ca urmare, revolta își pierde sensul în absența conștiinței și a responsabilității, aducând în prim plan problema moralei și a limitelor pe care omul trebuie să și le impună în clipa în care pretinde recunoașterea. De aceea, ne spune Camus, nu poate fi viabilă o filosofie *cu privire la revoltă* (așa cum a fost practică de Nietzsche), ci doar o filosofie *a revoltei*, pe care ființa trebuie să și-o asume ca stare permanentă de alertă a spiritului.

Albert Camus, *Omul revoltat*, traducere din limba franceză și note de Marina Vazaca, Iași, Editura Polirom, 2019, 384 p.